

LA FIXACIÓ D'UNS INDICADORS DE SOSTENIBILITAT PER A
L'ECONOMIA TURÍSTICA: LA PROFUNDIDAD CRONOLÒGICA DE
LA HISTÒRIA ECONÒMICA

Dr. Carles Manera

Investigador Principal

Dra. Antònia Morey

Dr. Ramon Molina

Departament d'Economia Aplicada
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

*Treball per a l'Agència Balear de Turisme, sota la supervisió del Dr. Bartomeu Deyà, Degà de
la Facultat de Turisme de la Universitat de les Illes Balears*

Palma, novembre de 2015

1. Introducció

El treball que es presenta té un recorregut llarg i complicat. Una de les línies d'investigació de l'àrea d'Història Econòmica al departament d'Economia Aplicada de la UIB és la reconstrucció d'indicadors que complementin els més "convencionals", sempre invocats per l'Economia Aplicada. Hom pensa que la confecció d'una bateria de dades amb suficient profunditat cronològica pot esdevenir, amb l'aplicació d'instruments econòmics, però sempre amb una claredat dels objectius, una eina important per a la Política Econòmica de la comunitat.

Des de l'àmbit de les ciències socials, existeixen ja treballs que van en aquesta direcció de reconstruir indicadors específics per a Balears, amb resultats lloables: les aportacions, en aquest respecte, dels professors Ivan Murray i Macià Blàzquez s'incardinen en aquesta pauta metodològica. Per altra banda, la bibliografia existent és ja molt abundant i difícil de sistematitzar en el seu conjunt. Ens hem decantat per plantejar una reflexió general de caire teòric-pràctic, sorgida de la recerca duta a terme i de la nostra trajectòria investigadora sobre el tema, i oferir, descriptivament, la bateria de dades recollides amb forces dificultats, com es comentarà més endavant.

Així doncs, ordenem aquest Informe final en les següents parts. En un primer apartat, hom focalitza la nostra atenció en alguns dels eixos bàsics de la política ambiental i la seva relació directa amb el repte que tenen els governants. Es tracta d'una reflexió que és, paradoxalment, molt empírica: parteix de la pròpia experiència de gestió governamental i de l'activitat investigadora. En una segona part del text es proposen 10 indicadors de mesura de l'economia balear, com a quadre de comandament que va més enllà del plantejament crematístic en Economia. El tercer epígraf determina 30 variables clau, al nostre entendre, que han de servir per confegir els 10 indicadors esmentats abans. La funció de "monitoritzar" l'economia balear és present en aquest tema, que no és pas nova però que manifesta una característica essencial: la seva profunditat cronològica. Pensem que les visions a curt termini són correctes per tal d'analitzar les conjuntures; però no disposen de capacitats "predictives" (si és que això es pot fer en el camp de l'Economia) sense la constància i regularitat de les variables recollides. Finalment, hom exposen les dades tabulades i els comentaris metodològics.

2. Política mediambiental: el repte dels governants

La problemàtica ambiental de les Illes obliga als investigadors a plantejar vies de treball que possibilitin, en els àmbits més propers, identificar i, si s'escau, mesurar els elements que porten o no vers una situació d'insostenibilitat. És en aquest sentit com entenem una planificació integral (economia-medi ambient) que adopti una consideració sistèmica de la realitat i que rompi amb la planificació tradicional caracteritzada per: (1) ignorar els processos de transformació d'energia, materials i recursos naturals, (2) considerar les pertorbacions del medi ambient fruit d'una visió interessada, incompleta i reduccionista, (3) ressaltar allò que és quantitatiu sobre el que és qualitatiu, (4) referenciar la dimensió temporal a partir del sistema social (període de maduració de les inversions, període entre-eleccions) i oblidar el temps dels processos naturals, i (5) clarament circumscrita al curt termini. Com a contrapunt, es tracta de:

- a) Identificar i classificar els elements bàsics dins el conjunt d'interaccions. S'ha de centrar l'atenció en les relacions i interdependències entre l'estructura socio-econòmica i els processos que tenen lloc en el medi físic. Es palesa, doncs, la necessitat d'obtenir més i millors informacions a nivell social, econòmic i ambiental.
- b) Veure la realitat com un conjunt que assoleix una visió dinàmica. En aquest sentit, cal: (1) geo-referenciar la informació, (2) elaborar fitxes estandaritzades que recullin, periòdicament, dades de tot el territori, i (3) traduir la informació a indicadors. Es rubrica així la rellevància d'elaborar noves variables per tal d'identificar elements estabilitzadors i potenciadors de les transformacions necessàries.

Per tant, dos factors sobresurten del que s'acaba d'exposar:

1. L'obtenció de més i millors magnituds ambientals. El principal entrebanc a l'hora d'establir dades biofísiques a Balears és la informació. Les causes són evidents: fins fa poc temps, l'únic paràmetre que totes les institucions, de caire públic i privat, consideraven com a clau per tal d'avaluar l'evolució econòmica era el càlcul del PIB. Aquest indicador sintètic amaga, malgrat la seva importància, algunes trampes flagrants que, des de l'òptica mediambiental i per l'aspecte que ara ens ocupa, convé subratllar, puix que una crítica en extens sobre les formulacions del PIB ultrapassaria les pretensions d'aquesta contribució:

a) Una matisació important a la riquesa generada. Sovint es proporciona informació relativa a la participació dels salaris o del capital en el valor afegit, però aquesta contribució és fictícia. Seria important analitzar aspectes centrals, com ara les modificacions al teixit productiu i social, l'apropiació dels excedents, el control del procés d'acumulació, elements, en definitiva, que es vinculen de manera directa amb la gestió dels recursos naturals. Al seu torn, les dades convencionals dissimulen aspectes determinants, per exemple, la pobresa i la marginació, productes del creixement econòmic en la seva vessant més fosca i terrible. Com afirmen M. Hab -creador de l'Informe sobre el Desenvolupament Humà de les Nacions Unides- i A. Sen -Premi Nobel d'Economia de 1998-, és cada cop més urgent la concreció de mesures que es trobin igualment poc refinades com és el PIB -un guarisme que no recull, en absolut, les diferents cares d'aquest poliedre que és el desenvolupament econòmic-, però que, alhora, no siguin tan cegues davant dels aspectes socials i ambientals de les vides humanes.

b) Els problemes dels valors afegits. En efecte, el PIB comptabilitza com valors afegits els costos ocasionats per l'activitat productiva sobre el medi ambient, les despeses generades per les grans aglomeracions urbanes -magnituds de tota mena i que abasten els costos ambientals- i les relacionades amb l'eliminació dels residus. Com ja hem dit, no es tracta de refusar aquest indicador com unitat significativa de mesura; ben al contrari, hom persegueix afegir a les variables estrictament monetàries aquelles de caràcter no crematístic que, malgrat això, es podrien visualitzar millor si s'elaboressin amb la mateixa celeritat i convicció acadèmica que el PIB per a, en certs casos i si fos escaient, traduir-les en termes monetaris.

Així doncs, el sistema comptable que desconsidera els intercanvis de materials i energia amb el seu entorn immediat, en suma, amb el seu ecosistema, està condemnat a obtenir diagnòstics esbiaixats sobre la realitat ecològica i, per extensió, sobre la mateixa situació econòmica. En els escenaris en què això sigui possible, cal posar preus a les funcions que realitza el medi ambient a la nostra societat per inserir aquests valors a la presa de decisions públiques, i gaudir d'aquesta forma d'un indicador d'importància capital. Però tot això és factible si existeix una evident preocupació per introduir a les taules estadístiques més convencionals aquelles informacions que s'expressen en volums o en unitats físiques i que reflecteixen aspectes del consum, de l'oferta i de la demanda que no sempre tenen translació monetària. Aquest és un aspecte crucial i significa canviar de manera notable quant a la metodologia de treball sobre la

reconstrucció de variables econòmiques. Val a dir que, històricament, la relació entre el medi natural i el subsistema social ha donat lloc a formes específiques de gestió ambiental. A les societats més desenvolupades, aquesta gestió s'ha orientat per una concepció de l'econòmic, on la noció de producció ha anat progressivament separant-se del seu contingut físico-natural i amb clares orientacions envers el valor de canvi dels objectes. D'aquesta manera, els recursos naturals es quantifiquen per la seva possibilitat d'apropiació i pel seu preu de transacció en el mercat.

2. La confecció de matrius d'indicadors. Per al cas de Balears, és important tenir present que la manera d'apropiació social dels recursos naturals és un element capital per a entendre l'ús dels mateixos i influeix decisivament en la ubicació d'individus, grups i societats. Els desequilibris territorials o disparitats locals tenen molt a veure amb la utilització social del medi natural. En aquest respecte, els indicadors de caire biofísic que es puguin aportar, per tal d'incorporar-los a la bateria de dades que afecta el creixement crematístic de l'economia de les Illes, han de servir com a base enriquidora per a obtenir una radiografia més precisa del nostre desenvolupament humà. La intersecció de variables de caràcter monetari amb d'altres de naturalesa biofísica presenta una triple virtualitat:

- a) La font de coneixements que pot resultar és prou sòlida, ja que s'empra la mateixa metodologia de treball que es fa servir per concretar les taules *Input-Output* convencionals¹.
- b) El cúmul de dades pot permetre canviar tendències, des del moment en què es tracta de plantejaments de caire integrat i no parcelat. És a dir, els resultats de rebot que es poden derivar d'una determinada activitat econòmica s'expressen no únicament en termes monetaris, sinó igualment en la seva orientació més estrictament biofísica, ja sigui el major consum d'*inputs* escassos o la generació d'*outputs* tòxics. La noció que cal tenir present és que una actuació sobre un element de l'estructura econòmica afecta, en major o menor grau, la resta dels elements. Els factors són, doncs, interdependents.
- c) La possibilitat de construir un quadre de comandaments en el què sigui possible donar orientacions quant a les conseqüències del creixement econòmic sobre els recursos naturals.

A hores d'ara, i malgrat els entrebancs per tal de replegar dades i informacions sobre aspectes no monetaris de l'economia, existeixen suficients treballs que marquen

¹Un excel·lent model a R. ALMENAR-E. BONO-E. GARCÍA (dirs.), *La sostenibilidad del desarrollo. El caso valenciano*, Fundació Bancaixa (València 1998).

una tendència en un procés que cal qualificar com de crisi ecològica a Balears en un futur no massa llunyà². Aquestes noves bases han d'abastir problemàtiques que impliquen la producció de residus i d'agents contaminants, fins els consums de territori, d'energia elèctrica i d'aigua. Metodològicament, resulta complicat establir tals variables de manera agregada, ja que la inexistència d'una preocupació estadística pels temes ambientals ha obviat, durant molt temps –com s'ha dit-, el seu recull. Per altra cantó, no és factible, pel moment, construir un índex sintètic –consemblant al PIB- que ponderi informacions diferents i que sigui eloqüent quant a l'impacte ecològic de l'economia. Hom imposa, doncs, treballar amb diferents unitats de mesura, curosament escollides, que representin l'estat ambiental d'una regió. L'exercici és més plausible en el cas de poblacions concretes, en què els organismes que en depenen -ja de caire municipal, o bé de perfil més autonòmic- poden permetre la reconstrucció de xifres biofísiques que tenen una relació directa amb el procés econòmic.

Un element clau emmarca, de manera força preocupant, tots els indicadors disponibles sobre el medi ambient a Balears: l'escassetat de recursos hídrics, atenent les pautes de consum existents i la massificació de la demanda. Dades que provenen del Pla Hidrològic de les illes Balears dibuixen diferents horitzons (per a 2006 i per a 2016) que presagien dèficits hídrics en el conjunt de la comunitat autònoma, tot i que el cas menorquí seria el que podria equilibrar el seus particulars comptes de l'aigua. Vet ací la reconstrucció de les variables:

ELS ESCENARIS DE L'AIGUA A BALEARS, 2000-2016

	Actual	2006	Demanda previsible	Dèf./Sup. esperat	2016	Demanda previsible	Dèf./Sup. esperat
Mallorca	226,4	212,8	228,06	-15,26	216,3	231,7	-15,4
Menorca	22,2	22,9	22,74	0,16	24	23,88	0,12
Eivissa	18,4	15,2	22,92	-7,72	15,2	23,94	-8,74
Formentera	0,4	0,4	0,68	-0,28	0,4	0,73	-0,33
TOTAL BALEARS	267,4	251,3	274,4	-23,1	255,9	280,25	-24,35

Totes les dades s'ofereixen en hectòmetres cúbics.

FONT: Direcció General de Recursos Hídrics, *Plan Hidrológico de las islas Baleares. Memoria*, Conselleria de Medi Ambient (1999).

² Cal dir que fins i tot l'OCDE s'ha plantejat la confecció de mesures del desenvolupament sostenible; en aquest sentit, vegeu D. SINISCALCO, "Conference Chair's Conclusions", amb un plantejament de síntesi del conjunt de treballs presentats a la *OCDE Conference. Towards Sustainable Development: Indicators to Measure Progress* (Roma 1999).

Aquestes estimacions són més aviat moderades, puix que preveuen un creixement demogràfic de l'ordre de l'1% per a la població de dret entre els anys 1996 i 1999, quan per al període 1991-1996 aquest avenç es xifrà en un 7,22% en el total de la comunitat autònoma, 7,21% per a Mallorca en el seu conjunt i 2,35% per al cas de Palma³. És raonable pensar que l'augment poblacional de les illes, en una tendència -explicada per la presència de visitants estrangers- que es pot consolidar a l'alça, capgirarà les xifres exposades a la taula anterior. En aquest punt, una dada es revela com a clau: l'aigua facturada s'ha incrementat des dels anys 1990, augment explicable pel major nombre d'abonats i per l'expansió del consum mitjà per persona i dia: uns 225 litres a la ciutat de Palma el 1996⁴, valor que s'ha estabilitzat al voltant dels 200-250 litres fins el 2000. La creixent demanda del recurs ha promocionat en els darrers anys nous projectes que passen per la depuració d'aigües, la dessalinització i, com a colofó, l'operació vaixell. Les Estacions Depuradores d'Aigües Residuals (EDAR), que iniciaren la seva activitat els anys 1971 (EDAR 1: d'activitat estacional, encarregada de depurar l'aigua provinent de la Platja de Palma) i 1976 (EDAR 2: a cura del cabal d'aigua de tot el municipi de Palma), junt a la dessaladora, constitueixen nous fluxos per al consum de zones agràries de reguiu.

Aquests casos, tot just esbrinats, fan més comprensible, en un marc d'anàlisi molt proper, la ponderació d'introduir renglons biofísics a l'economia i gaudir així d'un millor coneixement per a la presa de decisions.

3. Una economia sostenible?

El desenvolupament de les Illes esdevindrà sostenible quan les institucions i els agents socials entenguin que cal incidir de forma més intensiva que extensiva en les diferents activitats de l'economia, per a reduir de manera notable els coeficients d'impacte ambiental i millorar l'eficiència energètica. La qual cosa porta a un escenari d'un clar gradualisme, més esperançador: el menor consum d'*inputs* i el manteniment de les mateixes ofertes (places hoteleres, zones d'esbarjo), tot i que sotmeses a paràmetres

³Direcció General d'Economia, *Població a la CAIB. Demografia, 1950-1996* (1997), Conselleria d'Economia i Hisenda, pàg. 29.

⁴La dada prové dels 24.684.549 metres cúbics d'aigua facturada i de la xifra de població de la capital, establerta en 304.250 persones. Vegeu Direcció General d'Economia, *Població a la CAIB. Demografia, 1950-1996* (1997), Conselleria d'Economia i Hisenda, pàg. 67.

estRICTES de sostenibilitat i més qualificades. A partir d'ací, es plantejen aquestes tres notes de caire general, però que són perfectament extrapolables a la nostra comunitat:

1. La necessitat de construir indicadors de caràcter mediambiental mesurats físicament i paral·lels a les variables que acaben configurant el PIB, fixades monetàriament. Aquesta noció metodològica, que indrets europeus impulsen ja de manera seriosa -Barcelona, entre d'altres capitals⁵-, és decisiva per al cas d'una comunitat com les Balears que té en el seu territori el principal límit de creixement, amb sostres ben palesos en consum d'*inputs* d'escassa presència -com ara l'aigua- a les Illes. Però això vol dir que per a reduir els impactes ambientals en una mesura suficient com per a contrarrestar el creixement del PIB, es requerirà una millora continua en la tecnologia i un canvi en els patrons de consum. Cal adoptar altres horitzons que impliquin coordenades de desenvolupament sostenible i que deriven en un sentit més ample: una noció de benestar econòmic que reconeix components no monetaris. I, entre aquests, es podrien esmentar factors tals com l'estat de salut de la població i el seu nivell d'educació, la qualitat del treball, l'existència de comunitats cohesionades, la intensitat de la vida cultural, etc. Elaborar una matriu amb totes aquestes dades, més altres que es podrien plantejar, representa un dels reptes més rellevants des d'una òptica socioeconòmica. Sobretot quan dels resultats que es puguin llegir de dites caselles es tindran elements per explicar i entendre millor el futur més immediat.

2. En aquest sentit, la proposta que feim és simple, però qualitativament significativa, i complementa els sòlids treballs enllestits per altres experts: hom pretén determinar un gruix d'indicadors que no sigui excessivament ample, fàcilment assolible i que resulti alligador de l'impacte del creixement econòmic quant a l'entorn ambiental. Sobre això, hom ofereix a l'apèndix del present treball un recull de dades sistematitzades -tot i que encara en procés de reflexió- que tenen en comú la seva reconstrucció en sèries temporals, factor decisiu per tal de copsar, en el decurs de l'evolució econòmica, la situació de l'indicador final que hom decideixi. Amb tota seguretat, aquest intent s'ha d'eixamplar amb altres magnituds, com ara els índexs sintètics que incumbeixen el desenvolupament humà. Però el que resultaria rellevant és que l'adopció d'aquests càlculs es tradueix en un compromís ferm per part de les institucions autonòmiques, per tal de donar-les la mateixa prioritat que té la construcció del PIB. Això esdevé, doncs, un

⁵A. RECIO-J. ROCA-E. TELLO, *Indicadors econòmics de sostenibilitat*, Fòrum Cívic Barcelona Sostenible-Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya (Barcelona 1999), inèdit.

objectiu estratègic fonamental i manifesta -si hom compleix- un canvi d'actitud pel que fa a la interpretació del desenvolupament econòmic:

DEU INDICADORS DE MESURA DE L'IMPACTE AMBIENTAL DE L'ECONOMIA

<i>Indicador</i>	<i>Unitat de mesura</i>	<i>Possible responsabilitat (denominacions variants)</i>
1. Consum de ciment	Tones/any	Conselleria d'Obres Públiques
2. Facturació d'aigua	Litres per persona/dia	Conselleria de Medi Ambient
3. Producció de RSU	Qgrs. per persona/dia	Conselleria de Medi Ambient
4. Contaminació atmosfèrica	Emissions de CO2/any	Conselleria de Medi Ambient
5. Consum d'energia	TEP/any	Conselleria d'Innovació i Energia
6. Intensitat energètica de l'economia	TEP per milió de ptes. de PIB/any	Conselleria d'Innovació i Energia Conselleria d'Economia
7. Índex de Desenvolupament Humà	La mateixa que la de l'ONU	Conselleria d'Hisenda i Pressupostos
8. Índex Físic de Qualitat de Vida	La mateixa que la del <i>Overseas Development Council</i>	Conselleria d'Hisenda i Pressupostos
9. Petjada ecològica	Ha. per càpita	Conselleria de Medi Ambient
10. Congestió turística (IPH)	Número de visitants	Conselleria de Turisme

Nota: IFQV= Índex Físic de Qualitat de Vida; IDH= Índex de Desenvolupament Humà; IPH= Índex de Pressió Humana.

L'avantatge que presenta aquest llistat és triple: es tracta d'indicadors que ja s'estan treballant en un nivell avançat -per tant, no es parteix de zero o de cotes de recerca baixes-; per altra banda, són assignables amb certa facilitat a organismes concrets, car són els que es troben més compromesos a hores d'ara amb la confecció de dites variables -i, en funció de la informació disponible, es poden desagregar per illes-; finalment, possibiliten un contrast amb dades més crematístiques i, fins i tot, incorporen -casos dels indicadors 6 i 7- les variables relatives al PIB. A més a més, hom detecta una quarta aportació benefactora: per primera vegada, es posaria en un mosaic global variables monetàries, biofísiques i aquelles que reflecteixen, segons les metodologies homologades, la qualitat de vida d'un país. En aquest sentit, el cas balear exemplifica el contrast evident entre capacitat de renda i nivell de desenvolupament humà. Generalment, a les nacions amb un desenvolupament humà alt, el PIB per càpita és la variable amb major pes a l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), mentre que a la resta de casos són l'alfabetització i l'esperança de vida els que exerceixen més efecte sobre l'índex agregat. A les Illes, la consideració d'aquestes darreres variables amb el seus desplegaments, més properes al concepte de capital humà que al de la mera dimensió de l'economia, poden alterar l'apreciació que es té sobre el nostre procés socioeconòmic. Anàlisis recents revelen que Balears lidera la renda per càpita a

Espanya, però es troba en el lloc sisè quant a l'IDH. En definitiva, l'economia regional més rica no recull aquesta preeminència en altres paràmetres, totalment decisius, de benestar⁶. I, sobre aquest punt, l'Índex Físic de Qualitat de Vida (IFQV) constitueix un altre indicador útil per a mesurar-lo⁷. Auspiciat pel *Overseas Development Council* de Washington i elaborat per primera vegada per M.D. Morris el 1979, cerca comparar el benestar dels països desenvolupats i els subdesenvolupats a partir de tres variables, l'esperança de vida a l'edat d'un any, la mortalitat infantil i la taxa d'alfabetització adulta, mitjançant la construcció d'un índex compost simple, on 100 és el nivell òptim. L'IFQV conforma una altra metodologia (conjuntament amb l'IDH) per tal de ponderar les dades estrictament monetàries del PIB⁸.

3. Les planes precedents han intentat palesar la fragilitat ecològica de l'economia balear. Però, de manera especial, s'ha volgut argumentar metodològicament la necessitat de dur a terme una planificació integral. L'única cosa que aquesta posa de relleu és la importància de la perspectiva a llarg termini i el valor d'una informació raonable relativa als drets i deures que tenen els membres d'una societat. Sota aquest enfocament teòric, el medi ambient i els aspectes espacials entren a formar part, juntament amb les variables econòmiques tradicionals, del conjunt de dades rellevants a l'hora de prendre decisions de desenvolupament i valorar distintes alternatives. D'aquesta manera, es pretén assolir una visió més completa, tal volta intermèdia, que allunyi l'economia de comportaments erronis i que ajudi a resoldre gran part de la incertesa que envolta els recursos naturals. En aquest sentit, és de suma importància la coordinació d'informació

⁶ M. SERRANO-B. ALCOVER, *L'índex de desenvolupament humà a les Balears. Aplicació de la metodologia de càlcul de l'IDH elaborat per l'Organització de les Nacions Unides a les comunitats autònomes espanyoles*, Direcció General de Programació i Ordenació Econòmica, Conselleria d'Hisenda i Pressuposts, Govern de les Illes Balears (Palma 2000). Vegeu, des d'una òptica general, M. NUSSBAUM-A. SEN, (compils.), *La calidad de vida*, FCE (Mèxic 1996).

⁷Un recent treball d'història econòmica ha fet una reconstrucció regional de dit índex, entre 1860 i 1930, en el què es demostra que Balears no es trobava mal posicionada; en concret, entre les cinc primeres regions espanyoles; cf. R. DOMÍNGUEZ-M. GUIJARRO, "Evolución de las disparidades espaciales del bienestar en España, 1860-1930. El Índice Físico de Calidad de Vida", *Revista de Historia Económica* (2000, núm. 1), pàg. 109-137.

⁸La influència d'A. SEN és notable en totes aquestes noves propostes que sorgeixen del camp de la socioeconomia. Vegeu M.D. MORRIS, *Measuring the Condition of the World's Poor: The Physical Quality of Life Index*, Overseas Development Council (Nova York 1979); A. SEN, *Resources, Values and Development*, Harvard University Press (Cambridge, Massachussets 1984).

de caire econòmic, social i ambiental. I és en aquest terreny, l'ambiental, on hi ha més feina per fer.

4. Variables per “monitoritzar” i comentaris als Apèndix

S'han escollit 30 variables, entre dades crematístiques i més estrictament econòmiques, que són les que pensem poden servir per a fer passes posteriors. Hom reitera les grans dificultats per obtenir dites variables (el llistat de les quals es troba a l'Apèndix 5), tot i partint de la consulta d'altres institucions que han acarat aquest repte (vegeu, a tall de síntesi, l'Apèndix 4). Aquests entrebancs radiquen, essencialment, en la manca de recollida de les dades, de forma sistemàtica, per part de les administracions públiques. Això dificulta de forma notable el treball de l'investigador, que ha de cotejar molt sovint les dades assolides amb fonts distintes, atès que en molts casos no quadren les xifres. En el cas de Balears, hom disposa de treball ja elaborat, provinent de l'Observatori Socioambiental de Menorca, de les publicacions de la Societat d'Història Natural i del Projecte d'indicadors de sostenibilitat del turisme elaborats pel Centre de Investigacions i Tecnologies Turístiques de les Illes Balears.

Ara bé, malgrat aquestes llacunes, els investigadors disposen de dades suficients per tal de fer front al repte de mesurar l'economia des d'angles diferents, adoptant la visió ecològica com a nus referencial. Ens falta aconseguir un índex o un petit grup d'índex de síntesi sobre magnituds biofísiques que es situïn al costat del PIB, per tal de complementar-lo. La tasca ha de ser, aleshores, determinar una col·laboració amb experts en econometria que facilitin les eines necessàries per a arribar a tal resultat; però aquest no seria possible sense la present recerca –o d'altres consemblants– que persegueixen una nova metodologia de mesura de l'economia balear i de presentació dels seus resultats macroeconòmics. És per això que a l'Apèndix que tanca aquesta investigació s'expliciten:

1. Una llarga sèrie del VAB de Balears entre 1955 i 2007, amb una desagregació per sectors econòmics. Hem trobat important que es pugui veure amb tota nitidesa el gran canvi econòmic que s'opera a Balears arran dels diferents booms turístics, amb transformacions estructurals de la seva base productiva envers una potenciació dels serveis i un avenç de la construcció, en detriment de l'agricultura i de la indústria. La comprovació numèrica, any per any, es pot resseguir a les dades que s'han recollit. El mateix hom pot observar a les variables referides a les taxes de creixement de cadascun dels sectors econòmics.

2. S'ha fet un gran esforç quantitatiu per tabular totes les dades del VAB balear entre 1955 i 2007, fent servir fonts de distinta procedència. Aquesta orientació ha aconsellat, atenent les bases de dades analitzades, recollir igualment les xifres sobre la resta de les comunitats autònomes, car això pot ser útil per a recerques posteriors. Les taxes de creixement de tot aquest univers estadístic també s'han calculat.
3. El criteri ha estat el mateix per a tabular les variables quant a ocupació, entre 1955 i 2007, desagregades per regions.
4. Cercar exemples de contrast ha portat a determinar una bateria teòrica d'indicadors de sostenibilitat, després de la consulta dels materials disponibles per institucions catalanes. Es tracta d'un compendi excessiu al nostre entendre, atès que resultarà força difícil perllongar cap endarrer la sèrie de curt termini, de caire conjuntural, que es pugui obtenir amb les referències més recents. L'observació d'aquest apèndix permet albirar que la nostra proposta no es troba mal encaminada.
5. Hom detalla la nòmina de 30 variables essencials –i que es poden modificar en funció de la disponibilitat estadística i dels requeriments de l'autoritat política– que poden servir per a confegir els indicadors sintètics. Hom vol insistir en que això no resultarà una tasca senzilla, però pensem que és ineludible si es vol treballar amb paràmetres diferenciats en política econòmica, tot adoptant les premisses ecològiques com a bàsiques.

Hom corrobora que aquests cinc apartats barregen dades de caire economicista, en el sentit crematístic del terme, i d'altres més físiques, en el sentit biològic. És justament aquesta la principal conclusió a extraure de la nostra recerca. A tall estrictament d'exercici pràctic, hom presenta tot seguit un exemple de la utilització dinàmica d'algunes de les dades presentades –i d'altres que es poden incorporar, en funció, repetim, dels objectius dels representants polítics–. Els comentaris breus (que poden donar lloc a gràfiques) es refereixen a l'esclat de la Gran Recessió, el període crític de l'economia mundial amb incidència a la de les Illes Balears. La potencialitat per explicar conjuntures econòmiques és evident i, com dèiem, totes les dades es poden articular en un discurs únic, sense que alguna d'ells aparegui com a isolada de la resta. Vegem-ho.

Una aplicació de cas: la conjuntura econòmica balear a l'epicentre de la Gran Recessió, 2007-2009. L'economia balear palesà una clara contracció en el seu VAB

des de 2008, amb una greu accentuació a la baixa el 2009: $-2,9\%$, amb severes caigudes de la construcció ($-9,2\%$) i la indústria ($-3,3\%$). La caiguda és de gran profunditat amb observacions trimestrals, entre 2005 i 2009. Balears tocà fons. En aquest context, quines altres variables el complementen:

- a) L'entrada en un procés deflacionari (proper al -1%).
- b) La pèrdua de passatgers arribats per via aèria s'avalua en poc més del -15% .
- c) Els passatgers arribats per via marítima cauen un -15% .
- d) Els creueristes minven un -10% .
- e) Les pernoctacions tendeixen a la baixa des de 1999, fins a ubicar-se en 6,1 dies.
- f) Els ingressos i els preus hotelers cauen un $-2,7\%$ i un $-3,3\%$ respectivament, el mes d'agost.
- g) La despesa turística minva: de 1.808 milions d'euros l'agost de 2008 a 1.696 milions d'euros l'agost de 2009.
- h) L'activitat comercial es ralentitza i perd força des de les acaballes de 2007, fins a arribar a caigudes de l'ordre del -14% el 2009.
- i) La producció industrial decreix un -12% ; la construcció coneix l'abatiment profund en el consum de ciment (-39%).
- j) Els afiliats a la Seguretat Social cauen i el nombre d'aturats s'enfila en gairebé 85.000.

La major part d'aquests comentaris, comprovables a les bases de dades analitzades, estan indicant, en efecte, l'assoliment d'una crisi econòmica de gran dimensió. Però, quina transcendència ambiental té? Vegem alguns indicadors:

1. La tendència del consum d'aigua és, no obstant la crisi, creixent.
2. Per contra, la producció de RSU davalla a totes les illes, amb especial incidència a Eivissa. Ens situem al voltant dels 2,25 qgrs. per persona i dia.
3. Les emissions de CO₂ equivalents s'han incrementat més d'un 50% des de 1990. La crisi no reubica l'indicador més a la baixa.
4. El consum d'energia es manté en creixement.
5. L'IDH de Balears era el 2006 de 0,936, per sota de la mitjana nacional, 0,953. Un empitjorament en relació al mateix indicador conegut per a 2002, quan Balears es situà a la mitjana.
6. L'IFQV, no obstant, ha millorat: 97 el 2008, per sobre del 96,4 de la mitjana nacional.

7. L'IPH el mes d'agost de 2009 presentà taxes de variació negatives a Mallorca i Menorca i positives a les Pitiüses.

Observi's que s'han aportat, en tota, 17 grans conclusions, molt sintètiques, amb les que qualsevol representant públic podria fer, amb rigor, els comentaris que trobés escaients, i sempre amb contrastos rellevants. Dels 17 punts esbrinats, 10 fan esment a dades referides més directament a variables crematístiques i 7 a biofísiques: la complementarietat és evident. Però no basta. Aquest exercici, molt simple i descriptiu, s'ha de bastir sobre una constància en la recollida de les dades que s'han comentat, un esforç per les institucions públiques que volen aportar noves formes d'enteniment dels processos econòmics i socials. I, des de l'òptica més acadèmica, urgeix establir una major compilació de les dades presentades, per tal de fugir d'una simple descripció més o menys dinàmica. De la mateixa forma que disposem d'un IDH, d'un IFQV o d'un IPH, necessitem un indicador similar que aglutini les dades peremptòries per a contrastar el que s'està esdevenint a l'economia turística.

A tall de conclusió, es pot subratllar el següent:

1. Presentem la proposta de 10 indicadors de mesura de l'economia balear.
2. Presentem la proposta de 30 variables bàsiques de caire biofísic, essencialment, per a construir indicadors sintètics i per a determinar amb més precisió els 10 grans indicadors del primer punt.
3. Oferim un compendi estadístic molt potent, tot i que reconeixem que incomplet, atès que ben segur es poden trobar altres variables susceptibles d'incorporar-se.
4. Sobre els materials que es recullen aquí, pensem que es farà més lleuger el càlcul dels indicadors sintètics, amb l'objectiu de constituir un veritable quadre de comandament que, al nostre parer, hauria de tenir com a funció clau ser objecte dels comentaris en els documents de conjuntura del Govern de les Illes Balears, d'altres institucions insulars i, per suposat, del debat parlamentari, polític i ciutadà.

Mesurar l'economia des d'una altra perspectiva és factible, i només es tracta de voluntat intel·lectual i política per tal de portar-la a terme, tal i com hem tractat de demostrar en aquest projecte.

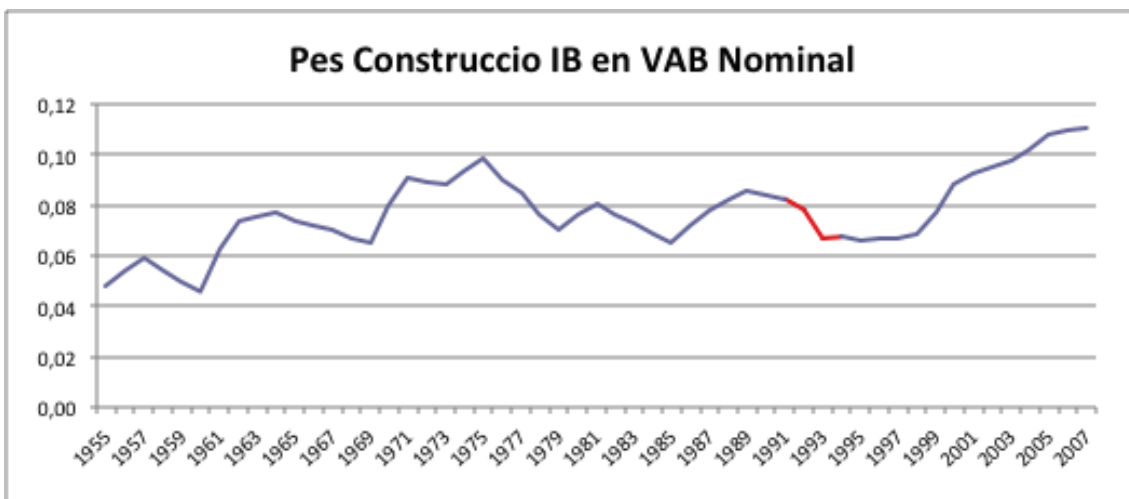
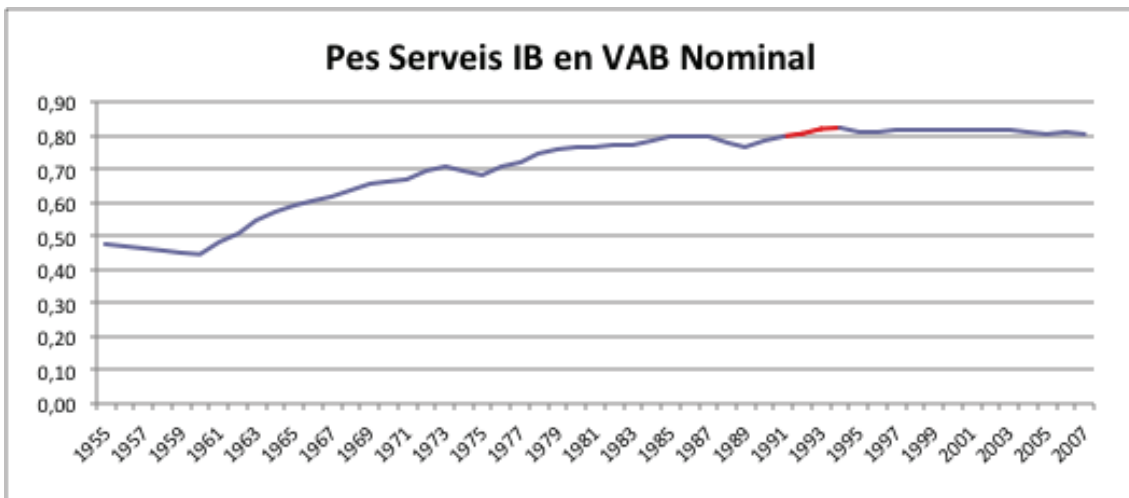
APÈNDIX

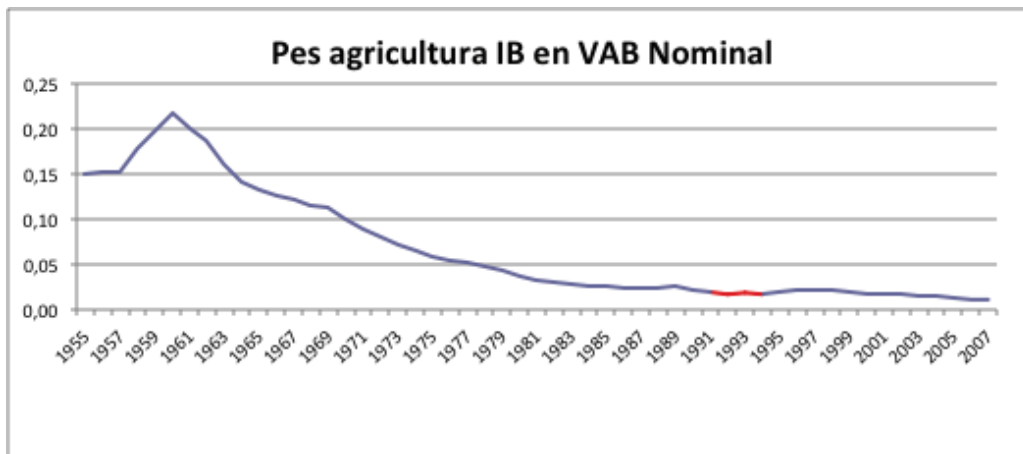
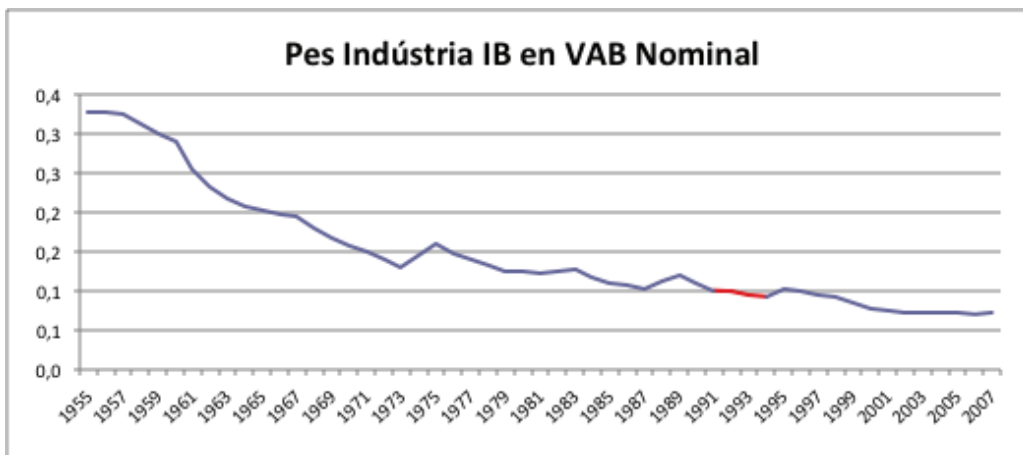
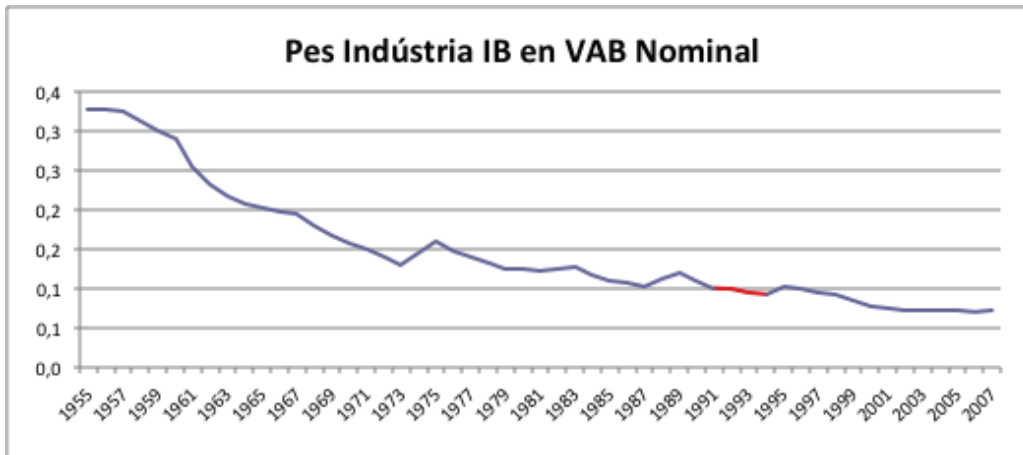
APÈNDIX 1

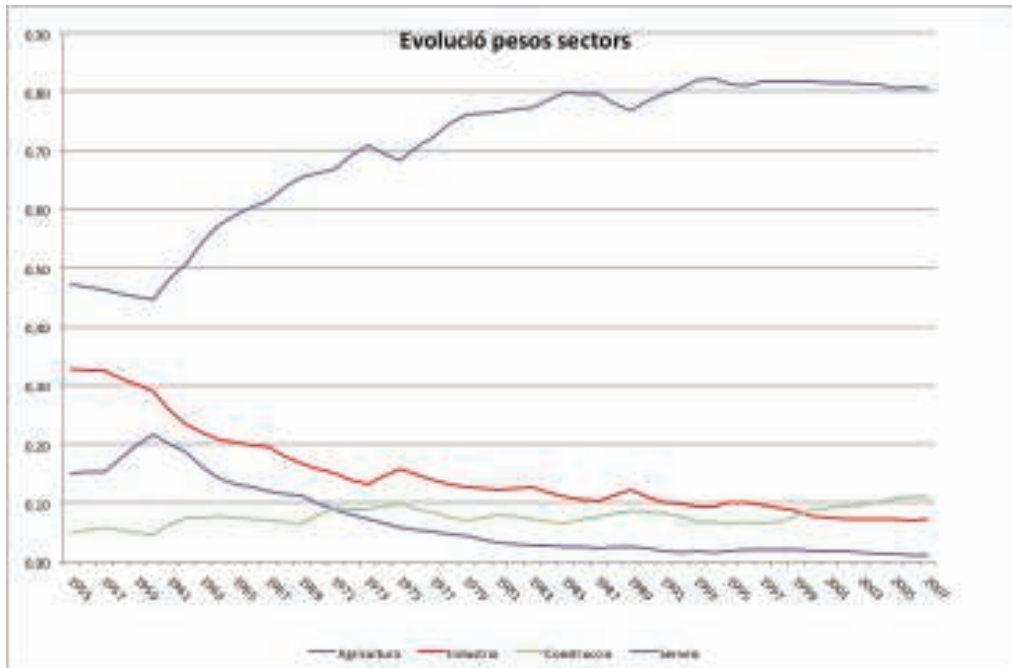
(veure les fonts al final d'aquest Apèndix 1)

ELS GRANS NOMBRES DE L'ECONOMIA BALEAR I EL SEU CONTEXT REGIONAL, 1955-2010

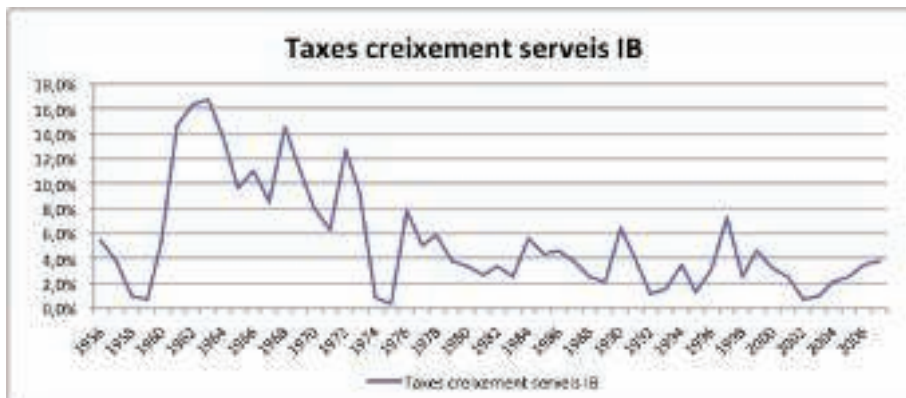
1. Les variables relatives de Balears, per sectors

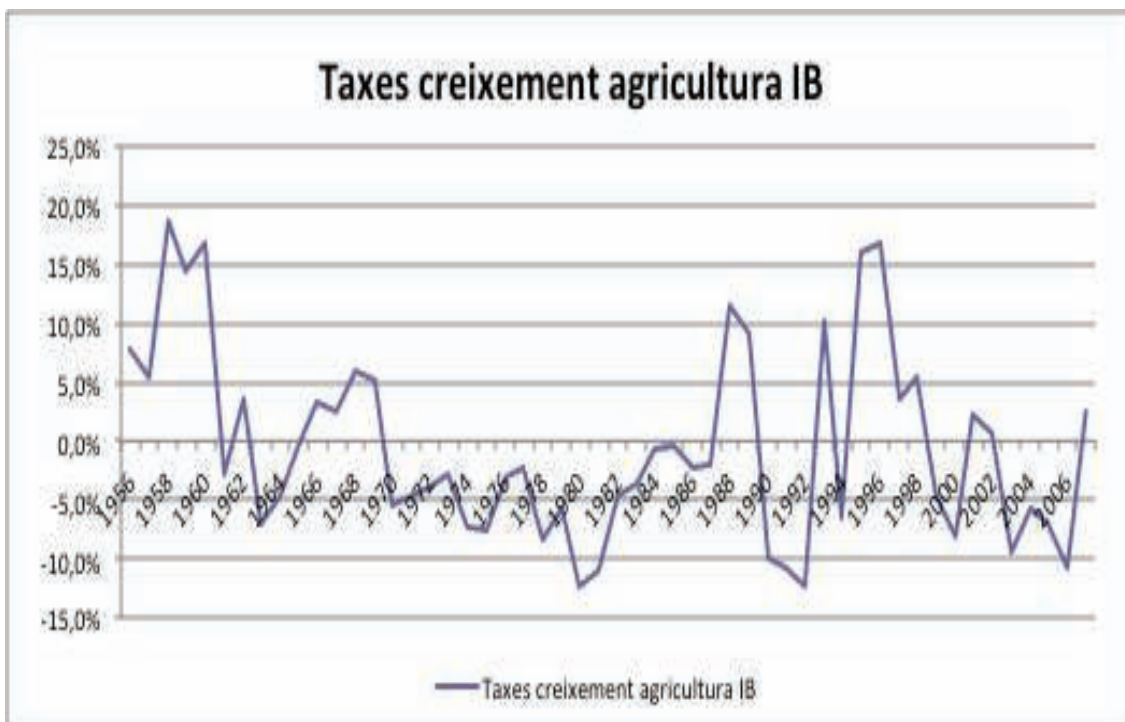
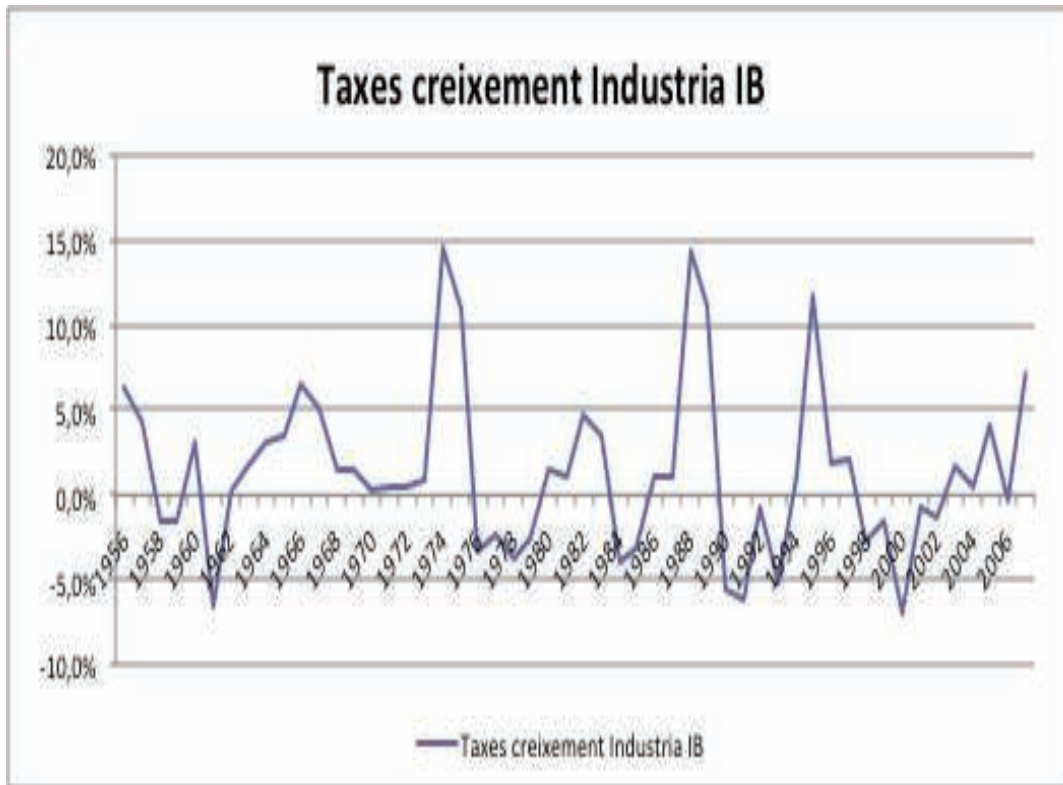

2. L'evolució de les taxes de creixement, per sectors

3. La macroeconomia de les regions, 1955-2010.

3.1. El VAB a cf/pb a preus constants. Milions € de 2000

Regions	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
AND	14.320	14.897,8	15.476	15.653,1	15.830	16.649,8	17.469	19.024,3	20.579	21.928,1
ARA	3.586	3.820,6	4.055	4.078,9	4.103	4.323,3	4.544	5.020,5	5.497	5.801,2
AST	3.308	3.474,9	3.641	3.677,9	3.714	3.918,3	4.122	4.499,9	4.878	5.178,7
BAL	1.979	2.095,6	2.213	2.263,4	2.314	2.465,0	2.616	2.875,6	3.135	3.371,8
CAN	2.666	2.925,4	3.184	3.199,4	3.215	3.405,0	3.596	4.010,2	4.425	4.819,2
CANT	1.537	1.614,4	1.692	1.725,9	1.760	1.848,1	1.936	2.116,0	2.296	2.431,6
CYL	7.177	7.581,0	7.985	8.003,5	8.022	8.400,6	8.779	9.683,0	10.587	11.253,5
CLM	3.836	4.060,2	4.284	4.315,6	4.347	4.532,2	4.718	5.171,7	5.626	5.965,1
CAT	18.040	19.000,6	19.961	20.445,6	20.930	22.565,8	24.201	26.666,7	29.132	31.345,5
VAL	8.633	9.189,8	9.747	9.942,4	10.138	10.617,1	11.096	12.192,0	13.288	14.199,6
EXT	2.380	2.540,1	2.700	2.710,8	2.721	2.799,3	2.877	3.054,0	3.231	3.379,5
GAL	5.990	6.280,2	6.571	6.599,7	6.629	6.888,0	7.147	7.883,0	8.619	9.215,7
MAD	15.156	16.182,3	17.209	17.383,1	17.558	18.841,2	20.125	22.071,5	24.018	26.130,5
MUR	1.909	2.007,3	2.106	2.142,8	2.180	2.359,4	2.539	2.833,2	3.127	3.374,5
NAV	1.486	1.569,1	1.652	1.674,5	1.697	1.802,2	1.908	2.138,9	2.370	2.542,4
PV	6.767	7.074,7	7.382	7.496,6	7.611	8.154,3	8.697	9.779,3	10.862	11.912,0
RIO	803	846,7	890	898,1	906	950,2	994	1.095,2	1.196	1.279,8
CyMel	422	432,3	443	431,2	419	439,8	460	479,2	498	524,1
Espanya	99.995	105.592,9	111.191	112.642,7	114.094	120.959,7	127.825	140.594,2	153.363	164.652,6
Taxes de creix.										
	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
AND		4,04%	3,88%	1,15%	1,13%	5,18%	4,92%	8,90%	8,17%	6,55%
ARA		6,54%	6,14%	0,59%	0,58%	5,38%	5,10%	10,49%	9,49%	5,53%
AST		5,04%	4,79%	1,00%	0,99%	5,49%	5,20%	9,16%	8,39%	6,17%
BAL		5,91%	5,58%	2,30%	2,25%	6,51%	6,11%	9,94%	9,04%	7,54%
CAN		9,71%	8,85%	0,47%	0,47%	5,93%	5,60%	11,53%	10,34%	8,91%
CANT		5,03%	4,79%	2,01%	1,97%	5,01%	4,77%	9,28%	8,49%	5,92%
CYL		5,63%	5,33%	0,23%	0,23%	4,72%	4,51%	10,30%	9,33%	6,30%
CLM		5,84%	5,52%	0,73%	0,73%	4,26%	4,09%	9,63%	8,78%	6,03%
CAT		5,32%	5,05%	2,43%	2,37%	7,81%	7,25%	10,19%	9,24%	7,60%
VAL		6,45%	6,06%	2,00%	1,97%	4,73%	4,51%	9,87%	8,99%	6,86%
EXT		6,73%	6,31%	0,39%	0,39%	2,86%	2,78%	6,15%	5,79%	4,60%
GAL		4,85%	4,62%	0,44%	0,44%	3,91%	3,76%	10,30%	9,34%	6,92%
MAD		6,77%	6,34%	1,01%	1,00%	7,31%	6,81%	9,67%	8,82%	8,80%
MUR		5,18%	4,92%	1,74%	1,71%	8,26%	7,63%	11,57%	10,37%	7,91%
NAV		5,59%	5,30%	1,34%	1,33%	6,22%	5,86%	12,11%	10,80%	7,27%
PV		4,54%	4,34%	1,55%	1,53%	7,13%	6,66%	12,44%	11,07%	9,67%
RIO		5,40%	5,12%	0,91%	0,90%	4,86%	4,63%	10,15%	9,22%	6,99%
CyMel		2,54%	2,48%	-2,66%	-2,74%	4,87%	4,64%	4,14%	3,97%	5,19%
Espanya		5,60%	5,30%	1,31%	1,29%	6,02%	5,68%	9,99%	9,08%	7,36%

3.2. Ocupació total a les regions. Miles de llocs de treball

	1955	1957	1959	1961	1963	1965	1967	1969	1971	1973	1975	1977	1979
AND	1.971	2.004	1.986	1.930	1.934	1.925	1.917	1.931	1.927	1.961	1.901	1.867	1.790
ARA	463	476	476	466	466	464	465	461	453	457	442	435	422
AST	396	413	418	419	417	411	415	412	406	415	412	403	384
BAL	186	193	200	205	209	215	222	240	248	260	255	249	244
CAN	326	334	340	334	343	354	374	385	403	422	409	414	423
CANT	179	186	188	186	187	187	189	187	188	189	189	189	184
CYL	1.136	1.160	1.154	1.118	1.114	1.085	1.073	1.068	1.032	1.031	1.003	976	918
CLM	736	734	713	675	656	639	622	619	612	619	596	582	546
CAT	1.563	1.647	1.708	1.764	1.836	1.895	1.973	2.054	2.107	2.205	2.223	2.212	2.105
VAL	1.075	1.104	1.106	1.084	1.102	1.112	1.140	1.166	1.181	1.233	1.231	1.240	1.196
EXT	496	495	482	451	429	422	401	391	381	379	361	344	308
GAL	1.076	1.100	1.102	1.087	1.106	1.112	1.127	1.137	1.161	1.215	1.204	1.169	1.098
MAD	889	972	1.037	1.076	1.150	1.247	1.307	1.392	1.453	1.612	1.671	1.659	1.628
MUR	285	294	291	283	285	285	290	293	298	315	314	309	301
NAV	172	178	179	175	179	183	190	196	197	201	196	191	184
PV	540	577	596	609	646	679	703	729	728	768	769	758	714
RIO	103	106	107	106	105	105	107	108	109	111	107	105	100
CyMel	37	37	37	35	34	34	33	33	32	34	33	33	32
Espanya	11.629	12.010	12.120	12.002	12.197	12.353	12.548	12.801	12.916	13.426	13.316	13.133	12.577

	1981	1983	1985	1987	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
AND	1.711	1.673	1.672	1.795	1.949	2.040	2.066	2.026	1.965	1.971	2.015	2.057
ARA	409	404	405	434	470	490	505	496	484	481	487	502
AST	359	351	344	365	372	383	387	384	371	359	353	353
BAL	244	250	259	279	296	306	306	297	289	292	310	328
CAN	415	413	410	445	477	500	497	497	496	509	533	555
CANT	171	168	163	172	183	186	184	182	179	176	178	183
CYL	867	840	836	889	953	974	982	969	946	940	955	947
CLM	515	507	500	529	569	594	600	607	592	584	594	618
CAT	2.006	2.017	2.013	2.154	2.374	2.488	2.537	2.529	2.469	2.505	2.597	2.679
VAL	1.177	1.189	1.191	1.279	1.389	1.455	1.477	1.461	1.402	1.417	1.472	1.492
EXT	293	286	284	306	324	334	329	326	319	316	318	319
GAL	1.038	1.006	992	1.034	1.056	1.064	1.057	1.017	989	976	968	968
MAD	1.581	1.605	1.642	1.771	1.944	2.064	2.134	2.156	2.141	2.128	2.193	2.217
MUR	287	284	286	310	337	352	352	351	341	348	352	362
NAV	175	178	184	198	220	227	234	229	225	227	240	244
PV	669	659	658	701	756	785	812	796	780	780	801	814
RIO	97	97	97	104	114	113	118	116	114	115	118	118
CyMel	32	34	35	38	41	42	41	42	43	44	47	46
Espanya	12.046	11.962	11.973	12.801	13.822	14.397	14.618	14.479	14.143	14.168	14.530	14.800

(segueix) 3.2. Ocupació total a les regions. Miles de llocs de treball

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AND	2.172	2.239	2.347	2.485	2.567	2.614	2.719	2.825	2.956	3.095	3.203
ARA	521	528	530	554	566	582	593	612	631	653	680
AST	364	370	370	381	391	394	406	411	426	443	455
BAL	357	377	393	422	437	443	453	470	503	523	541
CAN	585	624	668	679	711	732	759	794	826	862	898
CANT	187	196	203	213	223	231	236	244	256	263	270
CYL	940	960	978	989	1.011	1.024	1.050	1.074	1.104	1.136	1.165
CLM	625	657	663	678	701	718	740	764	781	811	836
CAT	2.764	2.885	3.026	3.092	3.175	3.226	3.325	3.450	3.589	3.741	3.850
VAL	1.548	1.634	1.694	1.761	1.815	1.873	1.931	2.009	2.087	2.183	2.257
EXT	308	323	341	356	360	370	381	389	405	416	427
GAL	955	966	974	997	1.026	1.036	1.057	1.085	1.126	1.167	1.199
MAD	2.339	2.453	2.572	2.697	2.796	2.877	2.976	3.098	3.235	3.369	3.468
MUR	391	416	436	455	476	496	515	538	565	594	617
NAV	251	267	273	287	296	302	311	318	331	341	353
PV	839	878	923	947	983	1.002	1.032	1.043	1.077	1.111	1.145
RIO	118	119	126	130	133	136	141	146	150	156	161
CyMel	47	47	47	51	53	53	55	58	60	62	63
Espanya	15.311	15.941	16.564	17.173	17.719	18.108	18.678	19.325	20.106	20.925	21.587

FONT: elaboració personal a partir de: DE LA FUENTE, A., Un enlace alternativo de los agregados de VAB y empleo de la CRE95 y la CRE00", Mimeo, Instituto de Análisis Económico, CSIC, Barcelona; del mismo autor: "Series enlazadas de algunos agregados económicos nacionales y regionales, 1955-2007, Mimeo, Instituto de Análisis Económico, CSIC, Barcelona. El suport tècnic de l'IBESTAT ha resultat determinant, en particular l'ajuda de Miquel Quetglas.

Passes metodològiques, per sectors:

- S'anualitzen totes les dades,
- Es separa el VAB nominal per sectors segons la informació del VAB del BBVA,
- S'aplica el mateix deflactor a tots els sectors,
- Es calculen les taxes de creixement.

APÈNDIX 4

Gran bateria teòrica d'indicadors per a considerar la sostenibilitat econòmica

1. SOCIETAT		
Igualtat	Pobresa	Població per sota de la línia de la pobresa.
		Desigualtat econòmica
		Taxa d'atur
		Taxa d'atur juvenil
		Protecció social
	Igualtat de gènere	Salari dona/salari home
	Benestar infantil	Benestar infantil
Salut	Nutrició	Estat nutricional de la població
	Malaltia	Causes de mortalitat
	Mortalitat	Mortalitat infantil
		Esperança de vida en néixer
	Sanitat	Població connectada al sistema sanitari
	Administració de la salut	Despesa nacional en sanitat
		Immunització contra les malalties infeccions
Educació	Nivell d'educació	Nivell de qualificació assolit
	Alfabetització	Nivells de qualificació baixa
Habitatge	Condicions de vida	Nombre d'habitacions per càpita
		Composició de les llars
Seguretat	Crims	Delictes coneguts
Població	Variació de la població	Taxa de creixement de la població
		Densitat de població
		Saldo migratori

2. MEDI AMBIENT		
Atmosfera	Canvi climàtic	Emissions de gasos hivernacle
	Reducció de la capa d'ozó	Substàncies que esgoten la capa d'ozó
	Qualitat de l'aire	Contaminació en zones urbanes
Sòl	Agricultura	Agricultura ecològica
		Balanç de nitrogen
		Ús de pesticides agrícoles
	Bosc	Àrea forestal total
		Ràtio d'intensitat de tala
Urbanització	Evolució de la superfície edificada	
Oceans, mar i costes	Zona costanera	Eutrofització de les costes i de les aigües marines
	Pesca	Captures pesqueres per espècies sobre explotades
Aigua	Quantitat d'aigua	Intensitat de l'ús de l'aigua
	Qualitat d'aigua	Concentració de BOD als rius Qualitat de les aigües de bany
Biodiversitat	Ecosistema	Àrees protegides sobre l'àrea total
	Espècies	Nombre d'espècies amenaçades

Estructura econòmica	Rendiment econòmic	PIB per càpita
		Formació bruta de capital
		VAB per sectors
		Índex de preus de consum
	Comerç	Balança comercial
		Inversió estrangera
	Finances	Deute públic
Ajuda a països en desenvolupament		
Models de consum i producció	Consum de material	Consum de material
	Ús de l'energia	Consum interior brut d'energia per càpita
		Fonts d'energia renovable
		Intensitat de l'ús de l'energia
	Generació i gestió de residus	Generació i disposició de residus municipals
		Generació de residus industrials
		Generació i disposició de residus perillosos
		Generació i disposició de residus radioactius
		Paper i vidre reciclat
	Infraestructures de tractament i disposició de residus	
Transport	Transport de passatgers	

3. ECONOMIA	
Rendiment econòmic	PIB per càpita
	Formació bruta de capital
	VAB per sectors
	Índex de preus de consum
Comerç	Balança comercial
	Inversió estrangera
Finances	Deute públic
	Ajuda a països en desenvolupament
Consum de material	Consum de material
Ús de l'energia	Consum interior brut d'energia per càpita
	Fonts d'energia renovable
	Intensitat de l'ús de l'energia
Generació i gestió de residus	Generació i disposició de residus municipals
	Generació de residus industrials
	Generació i disposició de residus perillosos
	Generació i disposició de residus radioactius
	Paper i vidre reciclat
	Infraestructures de tractament i disposició de residus
Transport	Transport de passatgers
	Transport de mercaderies
Protecció ambiental	Despesa en protecció ambiental

4. INSTITUCIONS	
Accés a la informació	Accés a Internet
Infraestructura de comunicacions	Línies de telèfon fix i subscripcions de telèfons mòbils
Ciència i Tecnologia	Despesa en R+D
Previsió i resposta davant del desastres naturals	Risc del capital humà i natural

FONT: elecció pròpia a partir de les informacions d'Indicadors de la Generalitat de Catalunya.

APÈNDIX 5

Trenta variables clau de l'economia balear per a la confecció d'indicadors sintètics

ECONOMIC AND BIOPHYSICAL INDICATORS
BALEARIC ISLANDS,
1960-2014

1.	Cement production	Tones
2.	Cement consumption	Tones
3.	Consumption of fuel oil	Tones
4.	Consumption of diesel	Tones
5.	Consumption of gasolin	Tones
6.	Production electricity Mallorca	Mw/h
7.	Production electricity Minorica	Mw/h
8.	Production electricity Ibiza	Mw/h
9.	Production electricity Formentera	Mw/h
10.	Production electricity Balearic Islands	Mw/h
11.	Park of vehicles	
12.	Balearic ports vehicles	
13.	Fishing catches	Kgrs.
14.	Wind and solar energy	Kw/h
15.	Production lignites	Tones
16.	Rate of inflation	%
17.	Unemployment rate	%
18.	Air traffic in passengers Mallorca	
19.	Air traffic in passengers Minorca	
20.	Air traffic in passengers Ibiza	
21.	Air traffic in passengers Balearic Islands	
22.	Number of tourists	
23.	Number of overnight stays	
24.	Balearic passenger ports	
25.	Population Majorca	
26.	Population Minorca	
27.	Population Ibiza	
28.	Population Formentera	
29.	Population Balearic Islands	
30.	Human pressure indicator	

SOURCES: IBESTAT, <http://ibestat.caib.es/ibestat/inici>; INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA, <http://www.ine.es/>

APÈNDIX 6

Variables econòmiques i crematístiques balears:
l'evolució històrica, 1960-2014
(VEGEU DOCUMENT ADJUNT EXCEL)